

DEVLET YAYINLARININ BİBLİYOGRAFİK DENETİMİ

İbrahim KARAER

DEVLET YAYINININ ÖNEMİ :

Devlet yayınlarının sağlıklı bir biçimde bibliyografik denetiminin yapılabilmesi, «...Amme hizmetlerinin iyi bir şekilde yürütülmesi ve Devletle vatandaşlar arasındaki münasebetlerin tanziminde» (1) büyük yarar sağlayacaktır. «Devlet yayınları, yazılı kayıtların en eskilerinden birisi ve uygarlık üzerindeki etkisi yönünden bir değerlendirme yapıldığında, belki de, bütün yazılı kayıtların en önemlisidir. Onlar geçmişten bu yana, milletlerin politik, ekonomik ve sosyal tarihinin kaynaklarını teşkil ederler...» (2) «Araştırma, gerçekleştirme, denetleme yetki ve imkânına sadece devletin sahip bulunduğu faaliyetlerin yayın konusu yapılması; yayın konusunun, kaynak ve işleniş şekli yönünden güvenilir olması...» (3) bu tür yayınların önemini artırmaktadır. «Devlet yayınları, özel alanlarda en güvenilir müracaat kaynağı sayılabilecekleri gibi çeşitli konuları detaylarıyla izah edebildiklerinden birer ilmi araştırma eseri de sayılabilirler.» (4) Özellikle çağımızda «Devlet basın ve yayını siyasal görevi, stratejik görevi, iktidarın bir ihtilal sonucu ele geçirilmesi süreçlerinde ve eğitim aracı olarak.» (5) önemli rol oynamaktadır.

Devlet yayınlarının bibliyografik denetimi konusunda, öncelikle «Devlet Yayını Nedir?» sorusuna aydınlık kazandırmak gerektiği kanısındayız.

DEVLET YAYINININ TANIMI :

«Devlet yayınları, Parlamento veya bir devlet dairesi için Devlet Yayın Organlarının bastırılan tarihi özelliğe sahip ya da talimatname nevinden olan resmi karakterli yayınlardır.» (6) «Bilgi önemine haiz devlete ait hususi dökümanlar, kanun zorunluluğu ya da devlet harcamasıyla bilgi için basılmış hususi doküman-

(1) Alp Aslan Kayan. Resmi Yayınlar. Ulus Gazetesi. 19 Aralık 1962. 2. s.

(2) Anne Morris Boyd. United States Government Publications. 3. ed. Revised by Rae Elizabeth Rips. New York, H. N. Wilson, 1949. 1. s.

(3) Özer Soysal. Devlet yayınları. TKDB. X (1-2) 1961, 41. s.

(4) Özer Soysal. agm. 46. s.

(5) Ahmet Danışman. Devlet basın ve yayını. SBF Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1973. 241-267. s.

(6) The Librarians Glossary. London, Andredeutsch Limited, 1971,

lar» (7) devlet yayını olarak kabul edilmektedir. «Geniş kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse, devlet harcamasıyla ve herhangi bir devlet dairesi denetimiyile, bilgi değerini haiz her türlü basılı ya da çoğaltılmış meteryal devlet yayınıdır.» (8) «Checklist of United States Puplic Documents 1789-1909» adlı eserin üçüncü basısında : ... Devlet parası ile basılmış; Kongre veya herhangi bir devlet dairesi tarafından yayınlanmış her eser; Kongre veya herhangi bir devlet dairesi tarafından Kongre üyeleri, devlet memurları veya halka dağıtılmak üzere satın alınmış bir bası, devlet yayını olarak düşünülür». Bu tanımda devlet yayınının kapsamı genişletilerek, Kongre veya herhangi bir devlet dairesi tarafından Kongre üyeleri, devlet memurları ve halka dağıtılmak üzere satın alınmış bir bası da devlet yayını olarak kabul edilmiştir. Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü'nün yaptığı tanıma göre; «Giderlerinin tamamı Devlet tarafından karşılanan kurumların yayını, devlet yayınıdır» Bir başka anlatımla Devlet yayını, basım ve yayın giderleri Devlet bütçesinden ödenmiş yayındır.

«... devlet basını denildiğinde, buyrultu veya buyrultular derlemesi, hükümetin, emir ve kararlarının «yayını» anlaşılmalıdır. Siyasal bakımdan daha önemli olan bir diğer devlet basını şekli, birincisinden ayrı olarak gelişen ve «haber vermek, açıklamak ve muhtemelen düşünceleri belirli bir yöne yönleltmek amacı ile başlatılan ve geliştirilen devletin tüm haberleşme araçlarıdır.» (9)

«Resmi yayının tanımı memleketlere göre ayrı ayrı anlamlar kazanmaktadır. İlk ayrı anlayış, sosyalist memleketlerden gelmektedir. Bu memleketler, her türlü basım devlet veya bir kooperatif tarafından yapıldığından, bütün yayınların bir dereceye kadar resmi olduğunu ileri sürüyorlar.» (10). «Gerek metni, gerek basımı bakımından fikir doğuşunu devlete borçlu olan her yayın resmi yayın sıfatını taşıyacaktır. (11). Sosyalist ülkelerde, her türlü basım, devlet veya kooperatifler tarafından yapıldığından bütün yayınların, resmi olduğunun ileri sürülmesi doğaldır. Söz konusu ülkelerde, yayının meydana getirilişinde kullanılan teknik; devlet veya kooperatifler tarafından yapılan bütün yayınların, devlet yayını özelliğini taşıdığını kanıtlamaktadır. Meselâ : Bulgaristan'da «Kitap yayıncılık işi, ancak devletin, kooperatiflerin, sosyal kurumların görevi haline geldi (1946) Devlet kurumlarının malı olan gazete ve dergiler halk yararına yayın yapar.» (12).

Sosyalist ülkelerdeki devlet yayını konusundaki bu yalın düşünceye karşın, sosyalist olmayan ülkelerdeki kavram kargaşalığını da doğal karşılamak gerekir. Çünkü sosyalist olmayan ülkelerde, devlet yayınının oluşturulmasında kullanılan

- (7) Encyclopedia of Library and Information Science, New York, Marcel Dekker, 1973. 38. s.
- (8) Halis Alar. T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası, İçerik ve Düzen Yönünden İncelenmesi, 1977. Metin basılmamıştır.
- (9) Dr. Ahmet Danışman, Devlet basın ve yayını. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi B.Y.Y.O. Yıllık 1973. 247. s.
- (10) Kemal Fikret Arık. Amme İdaresi Alanında Teknik Yardım ve Resmi Yayınlar. Ankara, 1964. 32. s.
- (11) Kemal Fikret Arık. age. 32. s.
- (12) Türker Acaroğlu. Bulgaristan'da Kitap-Basım-Kitaplıklar. Cumhuriyet. 19 Haziran 1969.

teknik çok çeşitlidir. Devlet dairelerinin ve kurumlarının yayınları, yapı ve gösterdiği karakterler yönünden oldukça farklıdır. «Bazı devletler (Meselâ : Federal Almanya, İtalya) bu kelimeyi en dar manasıyla almaktadırlar. Onlarca, sadece kanuna ve kararnamelere müteallik mecburi yayınlar resmi olmaktadır. Diğer yayınlar, bir resmi dairenin başlığını taşıyalar bile özel yayın olarak mütalaa edilirler. Federal Almanya'da idare yıllıkları ve istatistikler memurların özel eserleri olarak nazarı itibara alınır.» (13).

«Devlet yayını ile ilgili olarak, materyalin :

A — Meydana getirilişinde kullanılmış olan teknik,

B — Gideri devlet tarafından karşılanmış da olsa özel sermaye ile piyasadaki yayınevlerinden biri tarafından yayınlanmış olması,

C — Yapı ve gösterdiği karakterler yönünden bir değerlendirmeye tutulup tutulmadığı noktaları önem kazanmaktadır. Gideri devlet tarafından karşılandığı hâlde (C) maddesinde belirtilen sebepler yüzünden yaptığı yayının devlet yayını olarak düşünülmesinin doğru olmayacağına inandığımız Üniversite yayınlarının devlet yayınları ile birlikte ve onun içinde değil fakat ayrı bir kategori halinde düşünülmesi daha doğru olacaktır» (14).

«Amme müesseselerinin muhtar oluşları yayınlarının genel olarak tam resmi hüviyetli idarelerin takip ettiği kaidelerin dışında kalmakta ve bahis konusu edilmesi güçleşmektedir» (15). Özerk kuruluşların, kanun zorunluluğu olmadan yaptıkları yayınların, bir noktada devlet yayını olarak düşünülmesinin doğru olmaya-çağı görüşüne katılıyoruz. Bu tür kuruluş yayınlarının ayrı bir kategori halinde düşünülmesi, karışıklığı önleyecektir.

«Viyana'da toplanan (XII. Milletlerarası İdari İlimler Kongresi) nde resmi yayınlar bir konu olarak ele alınmış ve uzun uzun tartışılmıştır. Resmi yayınları basit bir sınıflamaya tutarsak üç kısma ayırabiliriz :

1 — **Kanunla emredilen yayınlar** : Yayınlanması kanunla emredilenler; kanunlar, tüzükler ve yönetmeliklerdir. Yeni Anayasamızın 93-113. maddesi ve 107. maddesi bununla ilgilidir.

2 — **Hizmetle ilgili mesleki yayınlar** : Bakanlıkların ve devlet organlarının bir çok mesleki yayınları vardır. Meselâ: Bakanlıklar, kendi çalışma sahaları ile ilgili mevzuatı bir kitapta toplamakta ve hizmetle ilgili eserler çıkartmaktadır.

3 — **Kültür Yayınları** : Resmi yayınlardan kültürle ilgili olanların başında Milli Eğitim Bakanlığının çıkardığı klasik çevirileri ve ansiklopediler gelmektedir.» (16).

(13) Kemal Fikret Arık. age. 33. s.

(14) Dr. Özer Soysal, Devlet yayınları, TKDB. X (1-2) 1961, 44. s.

(15) Kemal Fikret Arık. age. 33. s.

(16) Alp Aslan Kayan. Resmi yayınlar. Ulus. 19 Aralık 1962.

Devlet yayınları hakkında ele aldığımız bilgilere dayanarak yeni bir tanım yapmak istersek: Parlamento, devlet daireleri veya halk için, herhangi bir devlet dairesi denetiminde; kanun zorunluluğu, hizmetle ilgili veya bilgi vermek için; devlet harcaması ile gerçekleştirilen; fikri doğuşunu devlete borçlu; her türlü basılı ya da çoğaltılmış materyal, DEVLET YAYINI'dır.

DEVLET YAYINLARININ BİBLİYOGRAFİK DENETİMİ :

Ülkemizde devlet yayınlarının bibliyografik denetimi konusunda çalışmalar yapan Devlet Yayınları, Dokümantasyon Merkezi; devlet yayınlarını toplamak, tanıtmak ve enformasyon hizmeti vermekle görevlendirilmiş, 1971'den beri «T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası»nı yayınlamaya başlamıştır ve bu yayın faaliyetini sürdürmektedir.

Türkiye'de devlet yayınlarını içeren ilk resmi bibliyografya 1934 yılında 2327 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun kabulüyle birlikte resmen yayınlanmaya başlayan, Türkiye Bibliyografyasıdır. Türkiye Bibliyografyası birinci on yıllığında, 16026 adet devlet yayını içermiştir. Devlet yayınlarını içeren bir başka bibliyografya 1952 yılında yayınlanmaya başlanan Türkiye Makaleler Bibliyografyasıdır.

Ülkemizde resmi kuruluşlar tarafından gerek kanun zorunluluğu, gerekse hizmetle ilgili mesleki ve kültürel yayınlar konusunda çok sayıda çalışmalar yapılmaktadır. Bu tür yayınlar, planlı bir çalışmanın ürünü olmaktan ziyade kuruluşların çabalarına bağlı kalmaktadır. Milli seviyede kültür planının hazırlanmamış olması özellikle resmi yayınları etkilemektedir. Günümüzde bu tür yayınların hazırlanması, basılması, dağıtımı, bibliyografik denetimi ve hizmete sunulduğu esnasında ortaya büyük meseleler çıkarmaktadır. Resmi kuruluşların, bu meseleleri kendi imkânları ölçüsünde çözümlemeleri beklenemez. Bu durum, yayınlar konusunda, resmi kuruluşların ortaklaşa bir çalışma yapmalarını gerektirmektedir.

»Her memleketin resmi bir basımevi yoktur. Bazı memleketlerde bütün resmi yayınları üzerine almış bir özel basımevi mevcuttur. Bazı memleketlerde resmi baskı işlerini tek elden idare etmek üzere bir merkez organ mevcuttur.» (17). Türkiye'de resmi kuruluşların bünyesinde yaklaşık 40 tane basımevi mevcuttur. Bunun yanında özel yayınevlerinde basılan resmi yayınlar da vardır. Baskı işlerini tek elden idare etmek üzere bir merkez organın oluşturulmasının yararlı olacağı kanısındayız. Yayınların bir merkezde toplanmaması sonucu, eş konularda yayın yapılmakta veya bazı sahalarda tamamen boş kalmaktadır. Öte yandan bazı yayınların parasız olarak her tarafa dağıtılması da gereksiz harcamalara sebep olmaktadır. İdarede yapılacak yeni düzenlemede; bütün devlet organlarına ait resmi yayınları düzenli bir biçimde yürütecek merkezi örgütün kurulması gereklidir. Söz konusu örgüt, devlet yayınları sahasındaki her türlü koordinasyon hizmetini üzerine almalıdır.

İlk akla gelen, Başbakanlığa bağlı; devlet yayınlarının hazırlanması, basımı,

dağıtım, satışı ve bibliyografik denetiminden sorumlu; devlet yayınları ile ilgili dokümantasyon ve enformasyon hizmetleri konusunda çalışmalar yapmakla görevli bir «DEVLET YAYINLARI DAİRESİ» oluşturulmasıdır.

Milli kültür hayatımızın büyük bir parçasını oluşturan devlet yayınlarının bibliyografik denetimi, dokümantasyon ve enformasyon hizmetlerini Milli Kütüphane'nin dışında tutmanın büyük sorunlar yaratacağı kanısındayız. En azından, Devlet Yayınları Dairesi'nin yapacağı çalışmalar, Milli Kütüphane'nin yaptığı çalışmaların tekrarından öteye gitmiyecektir.

Bu durumda Başbakanlık bünyesinde oluşturulacak Devlet Yayınları Dairesi, baskı işlerini tek elden idare etmekle görevlendirilmelidir. Söz konusu daire; hangi kuruluş hangi konuda, kimin katkısıyla, nasıl bir çalışma yapmak istiyor? Bu çalışmaya diğer kuruluşların katkısı ne olabilir? Bugüne kadar yapılan, yapılmakta olan ve ileride yapılacak çalışmalar nelerdir? Hangi kuruluşun, hangi konuda nasıl bir çalışma yapması istenmektedir? Yetkililerin ileride ihtiyaç duyabilecekleri çalışma alanları neler olabilir? Ayrıca resmi kuruluşların bugün sahip oldukları baskı teknikleri nelerdir? Bunlardan yararlanma kapasiteleri nedir? Verimin artırılması için alınması gereken önlemler ne olabilir? İleride baskı tekniklerinde nasıl bir düzenlemeye gidilmelidir? Basılan eserlerin dağıtımı nasıl yapılmalıdır? Dağıtım yapılırken hangi araçlardan yararlanılabilir? Satışı nasıl yapılmalıdır? vb. gibi soruları içine alan bir çalışmayı gerçekleştirmek zorundadır. Bunun yanında Milli Kütüphane Müdürlüğü ve Derleme Müdürlüğü ile sıkı bir işbirliği yapılmalıdır.

Türkiye'de devlet yayınlarının bibliyografik denetiminin sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi için; Devlet Yayınları Dokümantasyon Merkezi'nin bugünkü durumunu ve gelecekte nasıl olması gerektiğini iyi bir şekilde değerlendirmekte sanırız büyük yarar vardır.

DEVLET YAYINLARI DOKÜMANTASYON MERKEZİ : «Kültür Bakanlığına bağlı Milli Kütüphane Müdürlüğü bünyesi içerisinde, kamu kuruluşlarının bilimsel araştırma, inceleme, uygulama ve düzenleme çalışmalarına ait bilgi ve belgeleri derleyen ve duyuran bir araştırma, dokümantasyon, enformasyon ve yayımlama dairesidir.»

Devlet Yayınları Dokümantasyon Merkezi'nin amaçları şunlardır :

1 — Kamu kuruluşları tarafından yapılan veya yaptırılan kalkınma ve gelişme projeleri, uygulama raporları, bilimsel araştırma ve inceleme raporları, yasama, yürütme ve yargı organlarının hüküm ve kararlarının derlenmesi, analiz edilerek içlerindeki bilgilerin kayıt edilmesi, tasnif edilmesi, saklanması, katalog veya bilgisayar aracılığı ile bu bilgilere ulaşımın sağlanması sonucunda enformasyon hizmeti verilmesi,

2 — Saklanan bilgilere ait belgelerin, periyodik olarak yayınlanan açıklamalı bibliyografyalarla duyurulması ve bu bilgilere katma talep yaratılması,

3 — Devletçe toplum düzeni ve kalkınması için yürürlüğe konulan esasların hepsinin (kanun, tüzük, yönetmelik, genelge, tebliğ, genel şartname, standart, pa-

tent... vb) gerekçeleri, karar organlarının toplantı tutanakları, uygulamada örnekleriyle birlikte genel envanterinin oluşturulması ve aylık olarak yayınlanan tek kaynaktan duyurulması,

4 — T.C. Devlet yayınlarının yurt içinde kurumlararası ve yurt dışında diğer ulusların devlet yayınlarıyla mübadelesinin sağlanması.

5 — Kamu kesimince sürdürülen bilimsel araştırma ve inceleme çalışmaları ürünlerinin gerektiğinde çeşitli baskı yöntemleriyle çoğaltılarak pazarlanması.

Devlet Yayınları Dokümantasyon Merkezi'nin organları şunlardır :

1 — Merkez Başkanı

2 — Başkan Yardımcısı

3 — Şube müdürleri

a — Devlet yayınlarını derleme, yayınlama ve mübadele şubesi müdürlüğü

b — Bibliyografya, envanter ve bülten hazırlama şubesi müdürlüğü

c — Analizleme, özetleme, kataloglama, tasnif ve enformasyon şubesi müdürlüğü

4 — Grup uzmanları

a — Kütüphanecilik grup uzmanları

b — Bibliyografya grup uzmanları

c — Bilimsel konularda araştırma, özetleme, enformasyon grup uzmanları.

28 Haziran 1979 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan «Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü Devlet Yayınları Dokümantasyon Merkezi Kuruluş, Görev, Yetki ve Sorumluluk Yönetmeliği»nden edindiğimiz bu bilgiler; uygulamada maalesef gerçekleştirilememiştir.

Devlet Yayınları Dokümantasyon Merkezi, yönetmelikte belirlenen amaçların gerçekleştirilmesine imkân vermiyen bir odada çalışmalarını sürdürmektedir. Çalışan personel; nicelik ve nitelik yönünden söz konusu çalışmaları yürütebilecek güce sahip değildir. Ayrılan ödenek azdır. Kullanılan teknik malzeme basit ve yetersizdir. Bu şartlar altında bilgisayardan ve enformasyon hizmetinden bahsedilmesi gülünçtür. Söz konusu merkezin yayınladığı «T. C. Devlet Yayınları Bibliyografyası» olumlu bir çalışma olarak kabul edilebilir. Türkiye Bibliyografyası ve Makaleler Bibliyografyasında verilen resmi yayınların, T. C. Devlet Yayınları Bibliyografyasında verilmesi tekrara yol açmaktadır. Bu durum T. C. Devlet Yayınları Bibliyografyası'nın gerekliliği ve etkinliği konusunda kuşku yarattmaktadır.

Söz konusu bibliyografya, tüm resmi kurumların yayınlanmış dokümanları ile yayınlanmamış resmi yayınları da kapsamına almak amacını gütmektedir. Henüz bu konuda da başarı sağlanamamıştır. Devlet yayınlarının derlenmesinde etkin değildir. Yönetmelikte sözü edilen Merkez başkanı, Başkan Yardımcısı, Şube Müdürleri ve grup uzmanları kadrolarının sağlanamamış olması en büyük eksikliktir. Bu eksiklik, çalışmaları bütünüyle aksatmaktadır.

Türkiye'de devlet yayınlarını toplamak, tanıtmak ve dokümantasyon, enformasyon hizmeti vermekle görevlendirilmiş olan Devlet Yayınları Dokümantasyon Merkezi'nin 6 yılda katettiği mesafe maalesef budur. Yukarıda değindiğimiz şartlar altında çalışmalarını sürdüren bir kuruluştan daha fazlasını da beklemek

imkansızdır. Henüz Milli Kütüphane Müdürlüğü; rahat çalışma imkanlarına, yeterli personel gücüne, teknik malzeme ve maddi kaynaklara sahip değilken, bünyesinde oluşturulan adı geçen kuruluştan çok şey beklenemez. Bugünkü durumda Devlet Yayınları Dokümantasyon Merkezi; kuruluş amaçlarını gerçekleştirmekten, verilen görevi yerine getirmekten çok uzaktır. Bize göre Devlet Yayınları Dokümantasyon Merkezi Milli Kütüphane içinde zamansız oluşturulmuş, amaç ve görevlileri iyi belirlenmemiştir.

Devlet yayınlarının bibliyografik denetimi meselesine çözüm aranırken; bugünkü haliyle Devlet Yayınları Dokümantasyon Merkezi, üzerinde durmak sanırız bir yarar sağlamıyacaktır.

DEVLET YAYINLARININ SAĞLIKLI BİR BİÇİMDE BİBLİYOGRAFİK DENETİMİNİN YAPILABİLMESİ İÇİN :

1 — Devlet yayınlarının hazırlanması, basımı, dağıtımı, ve satışı konusunda çalışmalar yapmakla görevli Başbakanlığa bağlı «Devlet Yayınları Dairesi Başkanlığı» oluşturulmalıdır. Söz konusu daire, Derleme Müdürlüğü ve Milli Kütüphane Müdürlüğü ile sıkı bir işbirliği yapmalıdır.

2 — 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununda değişiklik yapılarak resmi kuruluşlarca yayınlanan basılı, yazılı, çoğaltılmış ve görüştür materyallerinin en etkin biçimde derlenmesi sağlanmalıdır.

3 — Milli Kütüphane, çağımızın gereklerine uygun olarak yeniden örgütlenmeli; rahat çalışma imkanlarına; bilgili, yetenekli yetişmiş personel gücüne; teknik malzeme ve maddi kaynaklara kavuşturulmalıdır. Devlet yayınlarının bibliyografik denetimi sahasında, Milli Kütüphane içinde veya dışında ayrı bir birimin oluşturulmasının bugünkü şartlar altında gereksiz olduğu kanısındayız.

4 — Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyasında verilen resmi yayınların, T. C. Devlet Yayınları Bibliyografyasında verilmesi tekrara yol açmaktadır. Bu durumda T. C. Devlet Yayınları Bibliyografyası için harcanan zaman, emek ve para bugün için ısriftir.

BU KONUDAKİ ÖNERİLERİMİZ :

- Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyasında; devlet
- Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyasında: devlet yayınlarının zamanında, daha düzenli ve tam bir biçimde verilmesi sağlanmalıdır.
- Devlet yayınlarına kolayca ulaşımı sağlamak amacıyla her iki bibliyografyanın sonuna gerekli dizinler hazırlanmalıdır.
- Devlet yayınlarını içeren yıllık bibliyografyalar hazırlanıp yayınlanmalıdır.
- Devlet yayınları ile ilgili beşer veya onar yıllık toplu indeksler hazırlanıp yayınlanmalıdır.